

Az iskolakert jelentősége és szerepe a környezetismeret tanításában

Ha az általános iskola számára kiadott új tantervet tanulmányozzuk, számtalan esetben olyan anyagrésze bukkanunk, amely indokoltá teszi, hogy legyen iskolakert, ha az oktatási, nevelési, képzési feladatokat maradéktalanul végre akarjuk hajtani.

Pl. a 3—4. osztályban a kerti munkák keretében a tanterv a következőket írja elő: „... ismerjék meg a növénytermelés egyes alapvető műveleteit, ezek kéziszközzeit, ezáltal bevezetést nyerjenek a mezőgazdasági termelőmunkába, hogy alapozó szemléletük legyen a mezőgazdasági termelésből”. Az előírt munkák ne haladják meg a tanulók erejét, ezért kis méretű szerszámokat használjunk, vagy „kézzel gyomlálják ki a gyakorlókert ágyásaiból a gyömököt”. (Tanterv, 183. l.)

Nagy községek és városok belterületi iskoláinak egy részében nincs semmi lehetőség a kerti munkák elvégzésére. Ezért ajánlja a tanterv, hogy a gyakorlati kerttel nem rendelkező iskolákban a kerti munkák — mezőgazdasági üzem meglátogatása vagy iskolai kirándulás keretében — egy tavaszi és egy őszi délelőttre összevonjanak, mezőgazdasági üzemben végzendők el.

Az azonban nem vitás, hogy az évi két napra összezsúfolt kerti munka nem lehet egyenértékű azzal, amit egy gyakorlókert adta lehetőség nyújthat.

Miért? Mert egyrészt a tanuló nem illeszti bele a kirándulás fogalmába a konkrét munkát, másrészt a kirándulás helyén körülményesen vagy alig biztosíthatók a munkaoktatás tárgyi és általános pedagógiai feltételei, következésképpen az ilyen tervezés a munkára nevelés szempontjából nem vezethet kedvező eredményre annál is inkább, mivel az így végzett munka ferde útra terelné a munkaoktatást, a munka megszerettetését.

Ha viszont a tárgykör anyagát ősszel és tavasszal 2—2 órára a gyakorlókertbe tervezzük, ez alkalmat ad több megfigyelésre, több munkatípus szervezett oktatására, szélesebb látókört teremt. Jobb és több alapot rak le a következő osztályokban tanítandó „élő világ” vagy esetleg a „mezőgazdaság gyakorlati foglalkozás” számára.

Az „élő világ” tantárggyal kapcsolatosan (470. l.) a következőket olvashatjuk a tantervben: „a tanulók biológiai oktatása már az 1—4. osztályban megkezdődik. Olvasmányaik, környezetismereti tanulmányaik, tanulmányi sétáik, gyakorlókereti munkáik során sok ismeretet szereznek... Az 5. osztály anyagának bevezető tárgyköre ezért nem tartalmaz új anyagot. Az év eleji kb. 4 órában tehát az alsóbb osztályokban megszokott módon — olvasmányosan, beszélgetés, munkáltató óra keretében — dolgozza fel a tanár az előírt anyagot.”

A Tanterv és Utasításból az tűnik ki, hogy az „élővilág” tanítása feltételezi az 1—4. osztályban a gyakorlókeretet, sőt a megszokott módszereket továbbra is alkalmazza, mert munkáltató óráról beszél.

Nehéz elképzelni a biológia oktatását gyakorló, bemutatókert nélkül, hiszen az *egy élőszertár*, mely a jelenségeket fejlődésében mutatja be.

Mivel mind az alsó tagozat gyakorlati foglalkozásához, mind a felső tagozatos „élő világ” oktatásához szükséges a gyakorló, bemutatókert, sőt egyes iskolákban, ahol

a felső tagozatban „mezőgazdasági gyakorlati foglalkozás”-t is tanítanak, adva van a gyakorlókert, kézenfekvő a gyakorló, bemutatókert felhasználása a környezetismeret tanításához.

A környezetismeret tantervét tanulmányozva a feladatoknál a következőket olvashatjuk: „A környezetismeret tanításának feladata — a közös és önálló megfigyelések, azok tapasztalatainak feldolgozása, valamint az ehhez csatlakozó gyakorlati munkák során — ismertesse meg a tanulókkal a természeti... valóság elemi jelenségeit és összefüggéseit. A gyakorlatok keltsék fel az érdeklődést az életkornak megfelelő hasznos fizikai munka iránt, alakítsa ki az ahhoz szükséges elemi jártasságokat.” (94. l.).

A környezetismeret tantervi anyagában a *második* osztályban a gyümölcsöskert, a *harmadik* osztályban a veteményeskert, a *negyedik* osztályban a gabonafélék, káposzták, takarmánynövények megismertetése szerepel.

Az iskolai bemutató- és gyakorlókert alkalmat ad az elméleti tudás és a gyakorlati ismeretek összekapcsolására, a tanulók *világnézetének megalapozására*.

A kert feladata, hogy a növény életmódját, a szervezet és a környezet közötti összefüggést érzékeltesse, vagyis a növényeknek az életfeltételekhez való alkalmazkodását mutassa be.

A kertben huzamosabb időn át, folyamatosan figyeltethetjük a növényeket, és ha erről feljegyzést is vezetünk, értékes összehasonlításokra tehetünk szert. Működésükben áll a tanulóknak megismerni a növényeket, és a velük kapcsolatos gyakorlatokat, megfigyeléseket elvégezni. Így elérhetjük a negyedik osztály végére, hogy a tanulóknak naiv világképét fokozatosan felváltsa a környezetben tapasztalt jelenségek reális szemlélete, és ki tudjuk alakítani azt a nézetet, hogy az őket körülvevő világ megismerhető, megváltoztatható.

Ha az előbb említett általános megállapításokat elvben elfogadjuk, akkor nézzük meg az iskolakert problémáit közelebbről.

Az iskolakert területe, helyének megválasztása.

A kert méreteit nem szabhatjuk meg, az adottságokhoz kell alkalmazkodni. Az idevonatkozó alaprendelet összterületként maximálisan 400 négyszögöl területet említ (164/1954. O. M.—F. M. együttes utasítás, Oktatási Közlöny 1954. 18. szám melléklete).

Alapelvünk legyen, hogy csak *akkora területet* rendezzünk be, amekkorát rendszeresen *tudunk gondozni*. Ezt a tanulók érdeklődése is megszabhatja. Ha a tanító tud lelkesedni, akkor valószínű a tanítványai is követik őt.

A kert területe legyen inkább kisebb, — hogy könnyebben lehessen gondozni, és esztétikailag is neveljen —, mint nagy és elhanyagolt. Növényenként 2—4 m². (1,2—4 m²). A kert lehetőleg ne legyen messze az iskolától, hogy esetleg az óráközti szünetekben is meglátogathassák a tanulók. Egy aránylag kis terület az iskola közvetlen közelében hasznos, egy jóval nagyobb, de távolabb az iskolától, célját tévesztheti. Az iskola közvetlen közelében levő kert helyét megfelelően érje a nap. Fontos feltétel, hogy legyen *víz*. Kút vagy vízcsap legyen a kertben vagy közvetlen közelében. Ezek hiányában az esővíz felfogására az ereszcsonna alá állított hordó vagy betonmedence is megfelel. A kút vagy vízcsap mellé állítsunk nagyobb betonkádát vagy más tartályt, amelyben a víz kissé megmelegedhet, mert különösen a nyári időben nagyon érzékenyek a felhevült növények a hideg kútvízre.

Ne feledkezzünk meg a kert létesítésénél a szükséges eszközökről sem! (Gereblye, ásó, öntözőkannák, jelzőkarók vagy táblácskák stb.).

Az iskolakert megtervezése és betelepítése.

Ha a megfelelő hely biztosítva van, el kell készíteni a kert berendezésére, betelepítésére vonatkozó *tervet*. A berendezésnél legyünk tekintettel arra, hogy a parcellák rendben tartásához, szemléltetés lehetőségének biztosításához aránylag széles (legalább 40–50 cm, néhol 1 m) *ösvényre* van szükség. Minden növényt lehetőség szerint úgy vessünk vagy ültessünk, hogy azt a tanulók az útról elérhessék. Így az öntözés, gyomlálás az utakról elvégezhető anélkül, hogy rá kellene lépni a megművelt talajra.

A *talaj* tekintetében a humuszban gazdag talaj az előnyös, de ha nincs ilyen, megfelelő trágyázással és talajmunkával a silány minőségű talajon is lehet megfelelő iskolakertet létesíteni.

A kert egyik sarkában készítsünk a kerti hulladék számára *komposzttelepet*. Ide hordjuk a vegetációs időszak alatt a gyomlálással kidobott növényeket és egyéb elkorhadó hulladékot. Ezek ott elbomolva jó trágyát, komposztföldet szolgáltatnak.

A *telepítés*. A kút közelében telepítsük azokat a növényeket, amelyek több öntözést kívánnak. A kert szélére — a kúttól távolabb — a kevésbé vízigényes növények kerüljenek.

Magvakat a kísérleti kutatóintézetek, állami gazdaságok, termelészövetkezetek általában szívesen szottak adni, ha közöljük, hogy milyen célra szükséges.

A kert létesítéséhez lehetőleg kora ősszel kezdjünk hozzá: a felásással. Ez a munka alsó tagozatos gyerekekkel nem végezhető el. Így segítségül hívhatjuk a felső tagozatos tanulókat, az „élővilág” vagy a „mezőgazdasági gyakorlat” foglalkozást tanító szaktanárt, akik a munkáltató órán, gyakorlataik keretében ezt meg tudják oldani. A felásás után a területet a célnak megfelelően be kell osztani. Az ősszel betelepíthető növényeket igyekeznünk kell az optimális időben elvetni, hogy azok mintaszerűen növekedjenek, fejlődjenek. Ha tavasszal tudunk csak munkához látni, gyors ütemben kell azt végezni, hogy minden növény a számára legkedvezőbb időpontban a földbe kerüljön.

A jól berendezett iskolakert évek gondos munkája nyomán alakul ki véglegesen olyanná, amely céljainknak megfelel.

Az *iskolakert nem haszonkert*, elsősorban az oktatást, nevelést, képzést szolgáló eszköz, a benne termelt növények — kiválogatva, a szertár számára begyűjtve. — szemléltetőanyagként bármely időben felhasználhatók. Nem lehet cél, hogy egy-egy növényt nagy területen vessünk, hanem a feladat az, hogy a növényeket a tantervben előírt félésekben mutassuk be.

Figyelembe véve mind az alsó, mind a felső tagozat igényeit, helyes, ha az iskolakertet két részre osztjuk. Az egyik részben a tantervben szereplő növényeket termeljük. Ez a *bemutató terület* vagy *élőszertár*. A másik része maradjon üresen. Ez a *gyakorlóterület*, ahol az egyes gyakorlatokat végezhetik a tanulók, pl. a 3–4. osztályban gereblyezés, kapálás, ágyaskijelölés, vetés gyakorlása, a 7. osztályban talajvizsgálat stb.

1. A bemutató terület (élőszertár).

Itt a gazdasági növényeket növekedésükben, fejlődésükben ismertetjük meg a tanulókkal. Az egyes foglalkozások keretében — az életkori sajátosságok figyelembevételével — vezetjük be tanulóinkat a kertészet, a gyümölcs- és növénytermelés gya-

korlatába. A tanulók saját tevékenységükön keresztül tanulják meg becsülni a földet, a növényekkel való foglalkozást, tisztelni és szeretni az ország paraszti foglalkozású lakosságát. Lehet, hogy ez az élmény ébreszti fel a kedvet valamelyik tanítványunkban a mezőgazdasági pálya iránt. Ez nem közömbös számunkra, ha a mezőgazdaság perspektíváit figyelemmel kísérjük.

Az egyes parcellákba (ágyakba) az osztály tantervi anyagában szereplő növények kerüljenek. Pl. 3. osztályban hagyma, sárgarépa, káposzta, bab, borsó stb., 4. osztályban búza, rozs, árpa, zab, kukorica, lucerna, lóhere, takarmányrépa stb.

Ezek a parcellák az *iskolaközösség* használatában lesznek, de lehet bontani egyénekre is. 3–4 tanuló gondozna egyet. Munkavégzésüket, megfigyeléseiket egy naplóba rögzíthetik, (3. osztályban a környezetismeret keretében, a tanító útmutatása alapján — közös és önálló megfigyelésekről — egyszerű feljegyzéseket úgy is kell készíteni, a 4. osztályban pedig már önállóan kell ezt végezni.) Összefüggéseket kereshetnének a növény élete és környezete között. A parcellákat el kell látni egyöntetű jelzőtáblácskákkal, jelzőkarókkal, amelyekre ráírhatjuk a növény, esetleg a gondozó tanuló nevét. Helyes itt is a kooperáció a felső tagozattal. Egy-egy ilyen bemutató parcellának lehetnének ötödikesek, hatodikosak a patrónusai, akik a nagyobb ügyességet kívánó munkáknál, pl. vetés, betakarítás, palántaelőnevelés stb. segíthetnének az alsó tagozatos tanulóknak. Az „élő világ” tárgy keretében az 5–6. osztályos nyag amúgy is szorosan kapcsolódik a 3–4. osztály anyagához. A második osztályosok számára pl. a felsős tanuló segítene egy-egy gyümölcsfa (alma, szilva) elültetésében. Annak megfigyelését, gondozását már a tanító útmutatása alapján a kisiskolások is elvégezhetnék.

Nem indokolt még, hogy az 1. osztályosoknak parcellájuk legyen. Ők még csak szemlélődők. Az iskolakert — az első osztályban — alkalmas terület az évszakok jellemző sajátosságainak megfigyelésére.

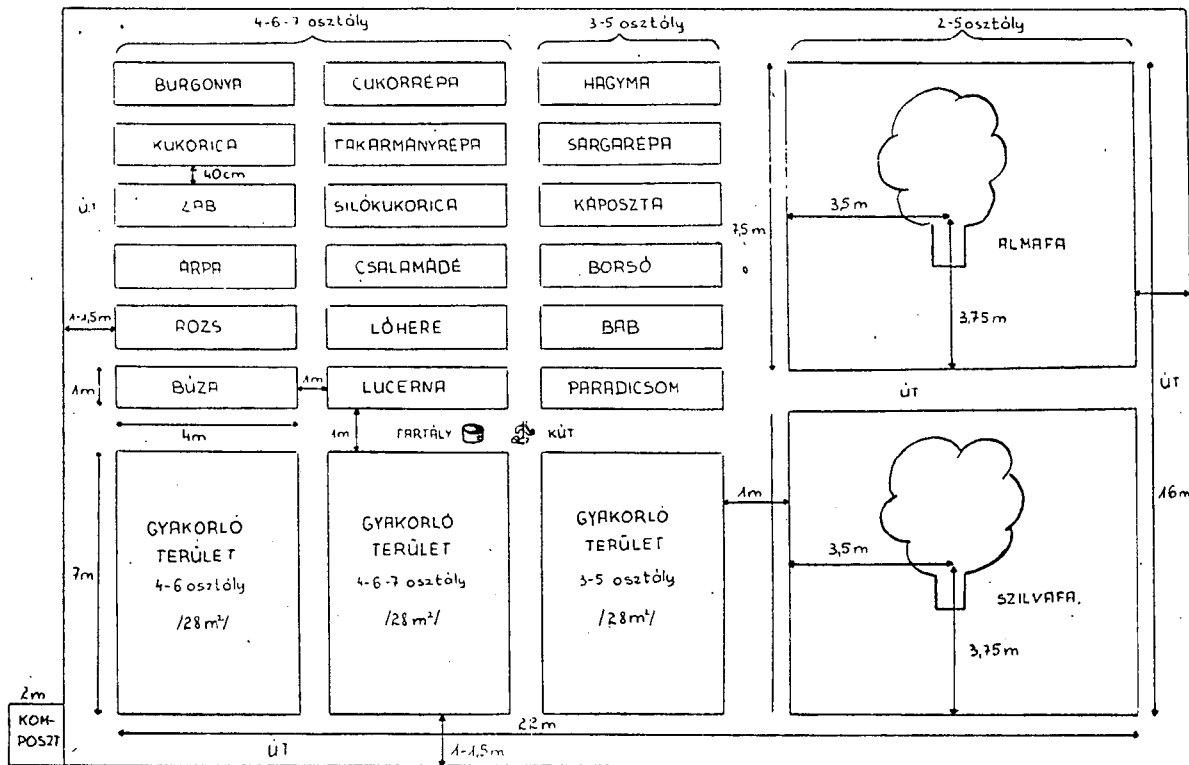
Bár a tanterv nem írja elő, de alkalom van arra is, hogy 3–4. osztályos tanulók a bemutató területen termelhessenek virágot vagy egyéb dísznövényt, amelyet mint saját nevelésű növényt felhasználhatnak, kedveskedhetnek vele valakinek. A nevelt díszbokrot vagy fát felhasználhatják a hősi emlékmű környékének díszítésére. Egészen más ez, mint amit készen szereznek be, és úgy ültetnek el. Ezt talán nevelési szempontból külön nem is kell részletezni.

A bemutató terület jelentősége abban van, hogy a gyerekek saját tevékenységük eredményét fejlődésében kísérhetik végig, közben élményszerűen ismeretekre tesznek szert.

2. Gyakorlóterület.

Ezen a területen lehet elvégezni a tanterv által a „gyakorlati foglalkozás” tantárgy keretében előírt gyakorlatokat. Esztétikai szempontok azt diktálják, hogy ezt a részt válasszuk el a bemutató területtől, és külön kezeljük. Ezen a területen lehet begyakorolni pl. 3–4. osztályban a gyakorlati foglalkozás anyagából a kerti növényápolás elemeit: talajlazítás kis méretű kapával, simítás, egyengetés gereblyével és kapával; magvak vetése, palántálás, vetés fészekbe, öntözés kis méretű kannával; gyomlálás kézzel, gyomtalanítás kézi kapával. Ez tulajdonképpen *begyakorló terület*, ahol a kellő jártasságot sajátítanak el a tanulók a tanító irányításával.

Többször is végezhetik a gyakorlást ugyanazon a területen. Természetesen az első időben nem mindig sikerül úgy, hogy az esztétikailag is kielégítő legyen. (Ez a

hely gyakorló területe a felső tagozatnak is, és itt végezhetik el pl. a talaj vizsgálatát is.) Ha a kellő jártasságot elsajátították már a tanulók, végezhetik ezeket a munkákat a bemutató területen is. A szétválasztás — bemutató és gyakorló területre — nem feltétlenül szükséges, kizárólag esztétikai szempontok indokolják csak.

Ki legyen az alsó tagozat részéről az iskolakert elvi irányítója?

Nagyon hasznos lenne, ha az elvi irányítást az alsó tagozati munkaközösség vezetője látná el. Ő, ismerve a problémákat, a lehetőségeknek, a szükségleteknek megfelelően osztaná el, és irányítaná a kert felhasználását az osztályvezető tanítók bevonásával. (Természetesen ez nem csorbíthatja az „élő világ” tárgyat tanító tanár legfőbb irányítását.) Ebbe a munkába feltétlenül be kell vonni még az „élővilág” tantárgyat tanító szaktanárt, és ha az iskolában „mezőgazdasági gyakorlati foglalkozás” tanítása folyik, akkor az ezt tanító szaktanárt is. Ők szakmai vonatkozásban igen hasznos tanácsokat adhatnak. Az iskolai bemutató és gyakorló kert *nyári (szünidei) gondozását* feltétlenül meg kell oldani. Nem szabad, hogy elgyomosodjék, és elretentő példaként álljon össze, tanévnyitáskor a gyerekek előtt. Ezért helyes, ha annak gondozását a nyári időszakra is megszervezzük a kisdobosok, úttörők körében. Elvállalják a védnökséget a napközis tanulók is, csak meg kell azt szervezni.

Az *iskolakert* nem csak az ismeretnyújtást, hanem fontos *képzési és nevelési funkciókat* is segít megvalósítani. (Jártasságok elsajátítása, közhasznú munka értelmének felismertetése, fizikai munka megszerettetése, a helyes magatartás kialakítása, önállóságra nevelés stb.).

Az iskolakerti tanulmányokat azonban *ki kell egészíteni nagyüzemi szemlélettel*. Ezért, ha van is iskolakert, akkor is az őszi és a tavaszi időszakban feltétlenül el kell menni (a tanterv is előírja a környezetismereti séta és kirándulás javaslatánál) egy mezőgazdasági nagyüzembe tanulmányi sétára, illetőleg kirándulásra. Nagy hiba lenne, ha ez elmaradna szervezési nehézségekre hivatkozva.

A gyakorlókerteri munkák nagymértékben *aktivizálják* a tanulókat, fejlesztik ítélő és gondolkodó képességüket. A gyakorlókerteri kísérleti munkák a nevelés és képzés leghathatósabb eszközei közé tartoznak, — írja a Tanterv és Utasítás.

Úgy vélem, a probléma felvetése nem lesz érdektelen, és sikerül meggyőzőnöm a kartársaimat arról, hogy ha van lehetőség iskolakert létesítésére, akkor azt milyen sokoldalúan tudjuk az oktatás, nevelés, képzés szolgálatába állítani.

